

Зборник радова
РЕПУБЛИКА СРПСКА –
ПОЛОЖАЈ, ИСТОРИЈА,
ИДЕНТИТЕТ

Оригинални научни рад

УДК 930.85:821.163.
41.09(497.5)

DOI 10.7251/
RCIRZ2201051L

Запримљено: 08.11.2022.
Одобрено: 28.11.2022.

ЗНАЧАЈ И ПРОБЛЕМИ ИЗУЧАВАЊА ПЕСНИЧКОГ НАСЛЕЂА СРБА ИЗ ДАНАШЊЕ ХРВАТСКЕ

Растко Лончар^{1*}

Гимназија „Јован Јовановић Змај“ Нови Сад
Филозофски факултет у Новом Саду
Докторске студије, модул Језик и књижевност

Сажетак: У раду, са становишта савременог изучавања историје српске књижевности, сагледавамо и анализирамо који су то проблеми са којима је неопходно суочити се у циљу стварања кохерентне представе о историји српске књижевности, као науке која се више не налази пред различитим дневнополитичким или идеолошким императивима својственим за 19. и 20. век. Као примером, служимо се песништвом Срба са територије данашње Републике Хрватске, односно територије Славоније, Лике, Баније, Барање, Кордуна и (северне) Далмације, као културног простора који је остао практично неинтегрисан у оквире књижевне историје српског народа.

Кључне речи: Српска Крајина, песништво, књижевна историја, Срби у Хрватској.

^{1*} rastkoloncar93@gmail.com

УВОД

Историја постојања српског народа на територији данашње Републике Хрватске, односно на просторима који подразумевају територије Славоније, Баније, Кордуна, Лике, Барање и (северне) Далмације – а која се одвијала под турским, хабзбуршким, тј. аустроугарским и млетачким освајачима, потом у оквирима Краљевине СХС / Југославије, Независне Државе Хрватске и потом Федеративне Народне, тј. Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и, у њеним оквирима, Народне Републике Хрватске – свој трагични расплет добила је средином деведесетих година прошлог века, када је у оквиру „војно-редарствених“ акција извршен низ ратних злочина са циљем етничког чишћења српског становништва.

Заједно са присилним искорењењем српског народа са ових простора, било је неминовно и гашење читавог низа специфичних културних околности у којима се развијао културни живот Срба на простору данашње Републике Хрватске.² Највероватније ово имајући у виду, др Душан Иванић је већ 1998. године – а у великој мери на основу раније објављене књиге Станка Кораћа, *Преглед књижевности Срба у Хрватској*³ – објавио кратку, прегледну историју српског књижевног стваралаштва на просторима данашње Хрватске, насловљену *Књижевност Српске Крајине*.⁴ Ова књига, за чијим је писањем и објављивањем потреба постојала доста дуго, данас служи као основна литература у сваком изучавању књижевне делатности Срба са простора Српске Крајине. Међутим, она се може узети као сумирање свега што се може посматрати као српско културно наслеђе на простору данашње Хрватске до разбијања „друге“ Југославије, и чињеница да сличан подухват није предузет⁵ последњих двадесет и пет година, доводи нас до суочавања са једним од *првих* проблема везаних за стваралаштво крајишких Срба, о чему ће речи бити у наставку. Пре тога, потребно је да се осврнемо на узроке у оквирима делатности на пољу српске књижевне

² На овом месту мислимо само на чињеницу да се, по српском напуштању ових простора, односно остајања у једној неповољној политичкој ситуацији, по инерцији гасио развијен културни живот. Друга страна ове медаље подразумева уништавање српских културних споменика и књига, о чему видети: Анте Лешаја, *Књигоцид: уништавање књига у Хрватској 1990-их* (Загреб: 2012).

³ Станко Кораћ, *Преглед књижевног рада Срба у Хрватској* (Загреб: 1987).

⁴ Душан Иванић, *Књижевност Српске Крајине* (Београд: 1998).

⁵ Иванић је 2019. године написао кратку допуну у књизи *Баштина крајишких Срба* (Нови Сад: 2019) где је могао да констатује само да се књижевност Срба из Крајине развијала доминантно ван граница данашње Републике Хрватске.

историје који су довели до потребе њеног ревидирања, а који нису условљени само разлозима на пољу различитих методолошких приступа.

СРПСКА КЊИЖЕВНА ИСТОРИЈА И ПОЕТСКО НАСЛЕЂЕ СРБА ИЗ ХРВАТСКЕ

Проблеми на које је скретао пажњу проф. Петар Милосављевић⁶ данас подразумевају неопходност сагледавања развоја српске књижевности као интегралне целине, пре него једног простора који би се дао дефинисати као „матични“ или „централни“ са више различитих „периферних“ или „маргиналних“. Из овакве поделе је до сада произишло да су „периферни“ били они простори који су били ван епицентра збивања живота српске књижевности, и у различитим периодима, то су углавном били простори ијекавског говорног подручја. Разлог овоме се може тражити у основној чињеници да ти простори, у модерном и савременом добу, нису били у заједничкој држави са екавским говорним просторима које је насељавао српски народ све до после краја Првог светског рата,⁷ те да самим тим ни културна политике матичне државе Срба није имала непосредан утицај на овим просторима.

Уместо тога, културна и са њом књижевна делатност Срба са простора данашње Хрватске одвијала се у оквирима више културних политика различитих власти и идеологија, којима није била страна тенденција асимиловања српског становништва.⁸ До 1918. године, када долази до формирања

⁶ Пре свега мислимо на књигу *Српски национални програм и српска књижевност* (Приштина: 1995) и унутар ње пре свега на целину која носи назив по књизи. Милосављевић је, од свих наших историчара, можда најпрецизније одредио узроке и разлоге „похрваћења“ српске културне баштине, и скренуо пажњу на неминовност изучавања овог питања.

⁷ Највећа повезаност између екавских и ијекавских стваралаца српске књижевности може се осетити у периоду непосредно пред Први светски рат, али та веза пре функционише на простору који се данас налази у Босни и Херцеговини – где мислимо на мостарски књижевни круг и сарајевски кружок Младобосанаца – него у крајевима којима се бавимо у овом раду.

⁸ Независно од белетристичких обрада ове теме, најприсутнијих код Симе Матавуља и, касније, Јована Радуловића, можемо консултовати записе сведока ових процеса (види: Дејан Микавица, *прир., Срби Далмације*, Нови Сад: 2018) и стећи увид у тек неке од механизма асимиловања Срба путем унијаћења. Подсетимо се, Никодим Милаш, један од највећих, али и од стране савременика и сународника најомраженијих званичника Српске православне цркве, записао је: „Ваљда нема на свијету земље у којој је интолеранција

прве државне заједнице Јужних Словена, Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, а од периода који можемо посматрати као почетак модерног доба литературе – епохе романтизма – књижевност „западних Срба“ се неретко развијала у блиској спрези са књижевношћу Хрвата.⁹ Уколико ово није био случај, Срби из ових крајева су гравитирали ка центрима са развијенијим књижевним животом, на трагу реформе Вука Стефановића Караџића (као што су чинили Јоксим Новић Оточанин, Константин Пеичић и Спиридон Јовић, који су гравитирали Новом Саду, Будиму и Бечу). Други писци, који су били ближи Загребу – попут Огњеслава Утјешеновића Острожинског или Петра Прерадовића – данас су посматрани као темељи хрватског романтизма и интегрални део хрватске књижевности.¹⁰

У периоду модерне, у извесној мери, развој песника са ових простора је зависио од позитивне или негативне оцене београдског критичара Богдана Поповића. На пример, Мирко Королија је једини песник из ових крајева чију је песму Поповић уврстио у чувену *Анџологију новије српске лирике*, док је негативан суд о песништву Душана С. Ђукића донекле обесхрабрио младог песника да настави да се бави лириком,¹¹ и његово име је данас познато пре као име уредника *Дана*, те су и његова сабрана дела приређена на Цетињу.¹²

После Првог светског рата, када култура у држави почиње да се развија са тенденцијом стварања заједничких оквира свих народа Краљевине СХС, писци пореклом са ове територије су искористили могућности новоотвореног простора у најбољем могућем смислу – Драган Дада Алексић (пореклом из Коренице) и браћа Љубомир Мицић и Бранко Ве Пољански (пореклом из Јастребарског), постали су најзначајнија имена радикалне авангарде која се остваривала у Загребу и Београду. За разлику, међутим, од Љубомира Мицића, чије се касније стваралаштво може сагледавати у контексту припадности српској култури, исто се не може рећи за Пољанског и Алексића. Песник Владо Влаисављевић – земљак браће Мицић – у потпуности је припао корпусу хрватске књижевности,¹³ Душан Јерковић

наспрам православне вјере тако велика као у Далмацији“. Према: Светозар Борак, *Са српских оплаза* (Нови Сад: 2005), 99.

⁹ Д. Иванић, *Књижевност Српске Крајине*, 10.

¹⁰ *Исто*, 69.

¹¹ *Исто*, 166.

¹² Парадоксално, али код Душана С. Ђукића можемо говорити о једном другом виду експропријације, пошто су његова *Сабрана дјела* објављена у издању Факултета за црногорски језик и књижевност 2017. године.

¹³ Д. Иванић, *Књижевност Српске Крајине*, 207.

(пореклом из Петриње) остао је упамћен као „социјални песник“ – што нема националну одредницу – и био је укључиван у оквири хрватског експресионизма (на основу места рођења, тј. порекла).¹⁴ Песникиња Јованка Хрваћанин (пореклом из Дубице, на Банији), иако за живота препозната од стране песникиња попут Десанке Максимовић, након Другог светског рата није била занимљива књижевној историји у Србији, и њено име је углавном остало везано за стваралаштво Срба око СКД „Просвјета“ у Загребу. Лик и дело Стеве Галогаже, убијеног у Јасеновцу, углавном је сачувано у оквирима социјалног стваралаштва, које је, као и у случају Душана Јерковића, било лишено националног префикса.

У периоду после Другог светског рата, писци су били изложени другачијем виду, условно говорећи, асимилације, у извесној мери и кроатизације, јер су били упућени пре на административне, него културне центре. Тако ће Владан Десница, до данас, остати „између“ српске и хрватске књижевности, а песник Владимир Поповић у оквирима хрватске литературе.¹⁵ Као и Поповићу, слично ће се десити Стеви Дракулићу, Чеди Прици, Драгану Божићу, Милану Лентићу, Браниславу Зељковићу, Јордану Јелићу...¹⁶ Већина ових писаца је након Одбрамбено-отаџбинског рата остала у Хрватској, осећајући се можда интегралним деловима хрватске књижевности, или се пасивно повлачећи и не декларишући се из разумљивих разлога међуетничке нетрпељивости. Ова позиција, суштински, није толико проблематична у овом тренутку када још увек нису написане историје савремене књижевности, али је плодно тле за будуће полемике, тим пре што се не ради о песницима чији је корпус безначајан или на нивоу историјског куриозитета.

Коначно, након 1992. године и избијања Одбрамбено-отаџбинског рата у Југославији, велики број српских писаца пореклом из данашње Хрватске је расељен, а тек мали број се вратио у свој завичај. Они који су се заувек одселили из Хрватске, углавном су – попут Анђелка Анушића, Здравка Крстановића, Небојше Деветака и низа других – свој рад усредсредили на очување наслеђа Српске Крајине, а у оквирима матичне књижевности је ово углавном доминантна одредница везана за њихово стваралаштво. Они

¹⁴ Види: Цвјетко Милања, прир., *Пјесништво хрватског експресионизма: панорама*, (Загреб: 2002). У истој антологији се, примера ради, налазе и браћа Мицић.

¹⁵ О лику Владимира Поповића писао је Јован Радуловић у есеју о Владану Десници, објављеном у књизи *По српској Далмацији* (Београд: 2002).

¹⁶ Наведени песници су, иако пореклом Срби, у *Хрватској енциклопедији* Лексикографског завода Мирослав Крлежа представљени као *хрватски пјесници*, без осврта на њихово порекло.

су аутори најзначајнијих песничких антологија¹⁷ које су данас најбитније смернице за даља истраживања и обликовање једног ширег песничког канона српске књижевности.

ПРОБЛЕМИ ЗА КЊИЖЕВНЕ ИСТОРИЧАРЕ

У периоду након распада социјалистичке Југославије остављен је простор за покретање многих питања. Пре свега, мора се запитати *који писци и њихова основа* припадају српској књижевности? На пример, Матица српска је почела са објављивањем *Лексикона писаца српске књижевности*, што је пројекат који се развија након што се одустало од *Лексикона писаца Југославије*, на ком се пре сарађивало са другим центрима бивше Југославије. Овде се може приметити да се не ради о лексикону „српских писаца“ нити „писаца Србије“, и у складу са овом дефиницијом историчари књижевности треба такође да одговоре на питање ко су писци који припадају оквирума српске књижевности. Оно што је важно јесте да ова дефиниција не говори „писци Србије“, што би ограничило лексикон на писце који су живели или стварали на простору данашње Републике Србије, а такав поступак би био погубан. Такође, ова дефиниција омогућава укључивање писаца који се можда нису нужно декларисали као Срби, али јесу припадали и припадају српској књижевности.¹⁸

Ипак, са потоњим је неопходно бити опрезан јер, на пример, постоје етнички Хрвати, који су у, рецимо, међуратном периоду објављивали у српској периодици или су своје песничке књиге објављивали на екавској ћирилици у Србији. У том случају, како је могуће одредити да ли је и колико Тин Ујевић део српске књижевности, иако није Србин? Да ли су то, и у којој мери, Јосип Сибе Миличић, Анте Цетинео, Јосип Косор и други? Са друге стране, да ли српској књижевности припадају писци који се данас посматрају у контексту хрватске књижевности, иако су етнички били Срби? Узмимо, из истог периода, примере поменутог Владе Влаисављевића, али и

¹⁷ Види: Здравко Крстановић, *Чудесни кладенац: антологија српског јесништва од Барање до Боке Которске* (Београд: 2002); Небојша Деветак, *Друмове су наша отаџбина: српских јесника тамног појања глас о сеобама, изгнанству, избјеглиштву и осталим несрећама бездомничким* (Источно Сарајево: 2006), и: *Антологија српског јесништва у Хрватској двадесетог вијека* (Загреб: 2002).

¹⁸ Примера ради, на овај начин је предупређено постављање питања порекла аутора – етничког Румуна, на пример, Васка Попе, или наше савременице пореклом из Јапана – Кајоко Јамасаки – која је неколико књига поезије објавила на српском језику.

„орјунашких“ писаца¹⁹ попут Ђуре Чичин-Шаина, Ђуре Виловића и Бранка Станојевића. Да ли се покрет „орјунаша“ у књижевности не посматра у контексту српске књижевности из поетичких или политичких разлога, односно, да ли би се могао посматрати као специфичан период у развоју књижевне и политичке мисли Срба из Далмације?

Мора се, дакле, поставити питање који су то суштински критеријуми за посматрање једног писца у оквирима српске књижевности, али се исто тако мора дефинисати које све оквире обухвата и испуњава појам „српске књижевности“, са нарочитим обзиром на периодизацију и проблеме које она поставља.

У том смислу, проблем одговарања на контексте различитих књижевних периода нарочито треба узети у обзир. На пример, како у периоду између два светска рата – када се јавља читав низ „социјалних писаца“, односно, писаца који су идеолошки били опредељени као комунисти – приступити дефинисању њихове припадности једној, другој или трећој књижевности? Да ли их је могуће класификовати по језику и наречју на ком су писали, и да ли то онда значи да ће писци попут Стеве Галогаче – који је у Јасеновац могао бити спроведен *и* као комунист *и* као Србин – због потенцијално коришћених кроатизама и књижевног и политичког деловања у данашњој Хрватској бити дефинисани као припадници хрватске књижевности?²⁰

¹⁹ Ова питања су, рецимо, решена у случајевима Нике Бартуловића и донекле Ђуре Виловића, јер су за време Другог светског рата приступили „четничком“ покрету, тј. снагама Југословенске војске у отаџбини. Да ли се ово, у њиховом случају, може тумачити и као чин приступања у том тренутку једином од стране савезника признатом покрету отпора у Југославији, јединицама које су наследиле улогу војске Краљевине Југославије? Да ли се ово може посматрати као чин настављања њиховог „орјунашког“ убеђења или декларисање своје српске националне припадности? Која би, у том случају, била позиција Ђуре Чичин Шаина, који је преминуо 1959. године у Сплиту, годину дана након што је објавио своју сабрану поезију и прозу, а који је био и „орјунаш“, али и пре тога објављивао у крфском *Забавнику*, за време Првог светског рата и био српског порекла? Да ли је његов опус данас део хрватске књижевности или *и* српске? Обратном томе, може ли се чињеница да Милош Црњански објављује у *Књижевном југу* у Загребу тумачити као његово присуствовање у хрватској књижевности и у којој мери? Да ли, можда, целу међуратну књижевност у Београду треба тумачити као центар књижевности Краљевине Југославије, те самим тим један вид *југословенске* књижевности?

²⁰ Овакав би случај био упоредив са, рецимо, албанским писцем српског порекла, Миђењем (Милош Ђорђа Николић, тј. Миљуш Ђерђ Никољи), чији је опус, на албанском језику, несумњиво припадајући албанској књижевности. У којој мери, онда, разлике између хрватског и српског језика, које су далеко слабије уочљиве него разлике између српског и албанског језика, могу да одређују припадност једног писца једном или другом

Која би, данас, била позиција писача попут Бранислава Зељковића, као песника чију је прву књигу објавила Матица хрватска (1970) године, а другу СКД „Просвјета“ у Загребу (1999), и који је у међувремену објављен у оквирима едиције *Пет стоголећа хрватске књижевности*? Да ли се његова позиција води као она Изета Сарајлића, који је након разбијања Југославије „изашао“ из књижевности једног народа?²¹ Какав је, у том смислу, положај оних који су напустили једну књижевност, а у другој нису још прихваћени? Да ли се, слично њему, Горан Бабић данас посматра као припадник српске књижевности или српске и хрватске, односно „српскохрватске“ и југословенске? Не захтева ли стваралаштво оваквих писача један специфичан вид позитивистичког приступа, односно да ли је у случају оваквих књижевних и животних судбина могуће решење које не захтева једно комплексно, донекле и бирократско ограђивање?

Потом, јавља се проблем корпуса „југословенске“ књижевности, којој се данас као својеврстан пандан јавља појам „регионалне“ књижевности. Који су то српски писци који нису писци српске, већ југословенске или регионалне књижевности и на који начин их се квалификује тако? Да ли се то одређује на основу поштовања воље аутора и да ли има смисла остати при овом становишту ако је један аутор у оквирима друге књижевности посматран на другачији начин, односно његов опус је интегрисан у оквире књижевности, примера ради, хрватске? Такође, у којој се мери писци који остану ван корпуса српске и хрватске књижевности, дакле, као југословенски писци, могу сматрати данас делом регионалне књижевности као хипотетичке наследнице југословенске литературе? Можемо ли за ово мерило узимати категорију идеолошке опредељености писача, ако имамо у виду да су се неки од њих – попут Милована Ђиласа – након извесног времена ипак определили за припадност националној, пре него југословенској књижевности? Не можемо ли оставити присутном могућност да би се такво нешто догодило и са другим писцима који нису доживели да виде слом

корпусу? Да ли би песништво Тина Ујевића, да касније није ијекавизовано и штампано на латиници, значило да он књигама писаним и штампаним на екавици и ћирилици припада српској књижевности? Напошетку, чињеница да је песник накнадно ијекавизовао своје првобитно екавски објављене књиге, значи ли нужно да их је тиме „похрватио“, ако имамо у виду да српски језик не познаје само екавски изговор, односно да је штокавшти-на основа *српског* језика?

²¹ Сарајлића је Предраг Палавестра делом *Послератна српска књижевност 1945–1970. и њена историја* (Београд: 2012) уврстио у српске књижевнике, док је садржај Сарајлићевог стваралаштва пред упокојење несумњиво означавало његово напуштање корпуса српске књижевности.

идеологије у коју су веровали и да ли је иста идеологија писаца које бисмо дефинисали као припаднике југословенске и „регионалне“ књижевности, и где и када почињу или престају наша овлашћења за постављање оваквих хипотеза?

Још једно важно питање јесте питање писма. Српска књижевност се, за разлику од хрватске, штампала и још увек се штампа и на ћирилици и на латиници. Међутим, проблем се јавља не између односа двају књижевности, већ начина на који би ова ситуација могла бити погрешно схваћена у очима трећег лица, као што је, примера ради, УНЕСКО.²² У овом случају, дела штампана на латиници могу бити класификована као хрватска књижевност,²³ што може бити проблематично пре свега ако се ради о књижевницима које је јако лако интегрисати у оквире хрватске књижевности на основу вере – јер се римокатоличка конфесија углавном везује за хрватски народ – или језика, тј. говора – јер ијекавски у Републици Србији говори невелики број становништва, што није случај у Хрватској.

Посебни проблеми се јављају не када је неопходно дефинисати који се то писци и књижевне појаве са територије данашње Републике Хрватске могу – и по ком основу – укључити у токове српске књижевности, већ и на који начин их је данас могуће диференцирати као посебно струјање у оквирима матичне литературе.

Узмимо за пример књижевност Срба који су избегли са територије данашње Републике Хрватске и наставили да стварају на простору Републике Србије, евентуално можда и почели да пишу екавски – колико се њихово стваралаштво данас може посматрати као „крајишких“, а колико као „србијанских“ књижевника (да се послужимо тим, не најсрећнијим терминима)? Специфичности литерарног израза у оквирима једне књижевности се разликују од града до града, а нарочито од области до области – најочигледнији пример за ово нека буде књижевни израз у Новом Саду и Београду од шездесетих до осамдесетих година, када књижевна сцена у Војводини негује неоавангардне тенденције сличније онима у Загребу, него осамдесет километара јужније – и у том смислу се јавља потреба за диференцирањем књижевних појава не само по просторном, већ и по периодизацијском принципу. На пример, дело Симе Матавуља има и далматинску и

²² <https://thesrpskatimes.com/unesco-still-registering-serbian-literary-works-in-latin-script-as-being-croatian/> приступљено 23.08.2022.

²³ Односно, како примећује Петар Милосављевић, још у 19. веку, српско књижевно наслеђе објављивано латиничким писмом било је класификовано као наслеђе хрватске књижевности (П. Милосављевић, *н.д.*, 57).

београдску фазу, у ком смислу се морају проучавати различите поетичке специфичности писца у различитим периодима. Ово важи, на пример, и за Јована Радуловића, који је од почетка 21. века екавизовао свој израз, самим тим и у извесној мери теме о којима пише прилагођавајући поднебљу у ком се обрео. У том смислу, ово је нарочито неопходно изучавати у контексту укупног стваралаштва пищевог, а посебно онда у контекстима, на пример, приповетке Срба у Далмацији и београдске приповетке, односно српског приповедаштва седамдесетих и двехиљадитих година и тако даље... Слични примери се могу пронаћи и у песништву, на пример код Небојше Деветака.

Са друге стране, уколико посматрамо писце који су сачували специфичности свог израза и након избеглиштва, на који начин треба посматрати њихов корпус? Они су, попут Милоша Кордића или Анђелка Анушића изразом и тематиком везани за просторе са којих су Срби протерани, те би самим тим – пошто се не могу посматрати нужно само као писци из Крајине, нарочито од времена доласка у Републику Србију – неопходно било пронаћи нови термин за овај корпус српске књижевности. Сматрати их писцима у егзилу је неукусно, нарочито ако се има у виду да стварају у држави чији је конститутивни народ онај којем и сами припадају, а у оквирима матичне књижевности. Може ли их се посматрати у оквирима „избегличке“ књижевности, у коју се могу сврстати и српски књижевници са простора данашње Федерације БиХ или са Косова и Метохије? Није ли термин „избегличка“ донекле синоним за „књижевност езила“, те је самим тим и он неподобан за употребу? Чак се ни термин „крајишка“ не може користити јер постоје разлике између нпр. Босанске и Книнске Крајине, те њима надређеног термина Војне крајине, који би обухватао и Војводину, а искључивао књижевнике са Косова и Метохије. Овај корпус српске књижевности, односно његова номенклатура, захтеваће нарочито опрезан приступ у скоријој будућности, тим пре што од књиге Душана Иванића није постојао озбиљнији покушај сагледавања књижевне делатности Срба са простора данашње Републике Хрватске, нити је направљена озбиљнија студија о књижевној ситуацији за време постојања Републике Српске Крајине.

ЗАКЉУЧАК

Проблеми са којима ће се морати суочити књижевни историчари када буду приступали сагледавању историје српске књижевности на простору данашње Хрватске, да резимирамо у кратким цртама, били би:

- а) питање учешћа Срба у хрватској и Хрвата у српској књижевности;
- б) питање писаца чије декларисање није било у оквирима етничког, већ пре идеолошког, књижевног корпуса који није био одређиван националношћу – попут авангардних или писаца социјалне литературе;
- в) питање писаца чији корпус је за живота припадао југословенској књижевности српскохрватског књижевног језика, а који се за живота нису нужно декларисали као Срби или Хрвати;
- г) питање језика којим су се писци користили, а који лако може бити препознат као хрватски књижевни језик због латиничког писма на ком су писци објављивали или ијекавског изговора;
- д) питање конфесије писаца, које иде под руку са идеолошким опредељењем, а које сугерише да, по инерцији, римокатолички писци могу лакше припасти хрватској, него српској књижевности;
- ђ) питање периодизације и номенклатуре књижевности писаца са простора данашње Републике Хрватске након разбијања Југославије, у оквирима књижевности „западних Срба“ кроз историју, али и савремене српске књижевности;
- е) питање додатних раслојавања у опусима стваралаца који су мењали свој изговор, прелазили из једне у другу националну књижевност, са нарочитим узимањем у обзир периодизације њиховог стварања.

Свако од ових питања, неопходно је решавати у што скоријој будућности, пре свега јер се више не ради о простору на ком су, у мери као раније кроз историју, присутни Срби и где се активно развија једна грана српске књижевности са својим специфичностима. Књижевности Срба са простора данашње Републике Хрватске прети судбина коју су доживели некадашњи центри српског књижевног живота, нпр. у Трсту, Темишвару или Сентандреји. У овом смислу, динамика којом ће се оваква судбина развијати није занемарљива, ако се у виду има инертност наше књижевне историје да се овим питањем позабави организовано, темељно и студиозно кроз прошлост.

Овакав подухват није неопходност само као логична последица једног кретања ка употпуњавању свих детерминанти и достигнућа једне

књижевности и једне националне културе, већ борба за очување и враћање у оквиру српске књижевности онога што је кроз историју асимиловано различитим методима. Ово није неопходност само у смислу очувања „власништва“ над једном граном књижевног стваралаштва, већ и ради активног интегрисања у оквиру матичне литературе и њених свеукупних домета. Примера ради, од свих српских писаца са простора данашње Републике Хрватске, у основношколској и средњошколској лектури у Републици Србији налази се свега пар писаца – Симо Матавуљ и Владан Десница. Ово је поступак који онемогућава потпуно разумевање практично свих књижевних епоха и догађаја у историји српске књижевности – од предромантичарског периода, преко Вукове реформе и њених домета, све до савремене, постмодерне књижевности.

Ово је, између осталог, и поступак који не само што гради погрешну представу о књижевности једног народа, већ и представља опасност за друге развијеније гране српске књижевности ван матичне државе – у Републици Српској и Црној Гори. Непознавање свеукупних капацитета једне књижевности, оставља простора површностима које прете да се развију у основне знаке распознавања који доводе до даљег раслојавања у оквиру једног народа. На тај начин, када се идентитет не развија по културним донетима, већ по стереотипима, могуће су ситуације у којима једни припадници истог народа посматрају друге као оне који су им „продавали воду на граници“, а други прве као оне који су „дошли да им узму посао и отму животни простор“. У таквим случајевима, вероватнија је могућност дијалога са књижевностима других народа, пре него са другим гранама сопствене литературе.

На крају, борба за књижевно наслеђе Српске Крајине борба је која се не води само на нивоу укупних опуса једног писца, покрета или књижевног центра – она је борба која се води за сваку књигу, свако појединачно дело које припада корпусу српске књижевности, а чији би губитак за сваку националну књижевност – поготово ону чији је народ поднео једно од најстрашнијих страдања у XX веку – представљао ненадокнадив губитак и пораз.

ЛИТЕРАТУРА

- Баштиина крајишких Срба*. Главни уредник Сњежана Станишић. Нови Сад: 2019.
- Борак, Светозар. *Са српских ојлаза*. Нови Сад: 2005.
- Бошковић, Иван Ј. *Орјуна – идеологија и књижевност*. Загреб: 2006.
- Деветак, Небојша. *Антологија српског јесничтва у Хрватској двадесетој вијека*. Загреб: 2002.
- Деветак, Небојша. *Друмови су наша ошацибина: српских јесника шамног појања глас о сеобама, изнанству, избјелиштву и осталим несрећама бездомничким*. Источно Сарајево: 2006.
- Иванић, Душан. *Књижевност Српске Крајине*. Београд: 1998.
- Кораћ, Станко. *Преглед књижевности Рада Срба у Хрватској*. Загреб: 1987.
- Крстановић, Здравко. *Чудесни кладенац: историја српског јесничтва од Барање до Боке Кошорске*. Београд: 2002.
- Лешаја, Анте. *Књигоциг: уништавање књига у Хрватској 1990-их*. Загреб: 2012.
- Микавица, Дејан. *Прир. Срби Далмације*. Нови Сад: 2018.
- Милосављевић, Петар. *Српски национални програм и српска књижевност*. Приштина: 1995.
- Палавестра, Предраг. *Последица српска књижевности 1945–1970 и њена историја*. Београд: 2012.
- Радуловић, Јован. *По српској Далмацији*. Београд: 2002.
- <https://thesrpskatimes.com/unesco-still-registering-serbian-literary-works-in-latin-script-as-being-croatian/>.